

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Den forntida människan i Stockholmstolkning, intryck från tre arkeologiska utställningar

Adolfsson, Gundula

Fornvännen 1983(78), s. 143-145

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1983_143

Ingår i: samla.raa.se

Utställningar

Den forntida människan i Stockholmstolkning, intryck från tre arkeologiska utställningar

Basutställningar spelar en central roll i varje museums utåtriktade verksamhet, och principerna för deras utformning är då och då föremål för diskussion. Utställningar åldras. Nya synsätt och nya forskningslägen gör i och för sig genomtänkta och fungerande utställningar inaktuella. Basutställningarnas avnämare är många: vuxna, skolbarn, studenter, invandrare — varje grupp med sina differentierade krav och behov.

Att centralmuseernas basutställning ligger särskilt i fokus är naturligt, och kanske kommer nedanstående inlägg att öppna en debatt i frågan. Det måste i vilket fall som helst anses både viktigt och riktigt att även utställningar — precis som vetenskaplig litteratur och skönlitteratur, film och teater — bedöms, inte som nu enbart behandlas redaktionellt i dagspressen. Utställningar är kulturminnesvårdens slagkraftigaste medium, och en seriös analys måste vara av godo.

Red.

Man kan berätta en historia på olika sätt. Formellt enklast är att hålla sig till tidsföljden och att låta händelserna i tur och ordning passera revy. Man kan också ordna skeendet efter dess karaktär och växelvis se tillbaka eller framåt i händelseutvecklingen. Ingendera metoden är *a priori* en garanti för att berättelsen blir bra och begriplig. Kvalitet och förståelse ligger på ett annat plan: Den temainriktade berättelsen skall belysa sitt problem på djupet, utifrån de mest skilda infallsvinklarna och på så sätt legitimera sitt temaval. Den kronologiska framställningen, som implicit gör anspråk på att ge en överblick, ställer höga krav på konsekvens och helhet.

Detta är viktigt att komma ihåg för alla som på det ena eller andra sättet förmedlar budskap om händelser i ett långt tidsperspektiv.

Statens historiska museum: Arkeologisk basutställning — artefakthistoria i diffusa samhällen

Utställaren underskattar sin roll som berättare av kulturhistoria. De givna komponenterna tid (från isavsmältningen till vikingatid) och föremål (av sten, brons och järn) har sammanfogats på enklaste vis: artefakterna har ordnats kronologiskt och blivit försedda med fackarkeologiska etiketter. Därutöver har utställaren reducerat sin berättarkonst till ett minimum. Utställningen håller en kylig distans till vårt förflutna och till människan som kulturskapare.

Iögonfallande är osäkerhet och inkonsekvens i framställningen. Mitt i järnåldersavdelningen bryts kronologin abrupt för att ge utrymme åt utförliga bebyggelsearkeologiska resonemang. Någon elegant kombination av kronologi och temainriktad framställning är detta inte och det är svårt att förstå motiven bakom.

Det arkeologiska materialet består av fragmentariska efterlämningar. Detta befriar dock inte utställaren från att sammanfoga föremålen till något av en helhet. I denna bemärkelse är utställningen fragmentarisk och däri ligger också dess avgörande svaghet. En modell bakom den kulturhistoriska tolkning som presenteras här finns inte, den har ersatts med fri improvisation där utställaren jonglerar med begreppen.

Olika sfärer och fenomen dyker upp spontant och sammanhangslöst. Så har t. ex. konsten fått sin särskilda behandling (mon-

ter) endast i stenåldersavdelningen, medan det för senare perioder används kategorien konsthantverk. *Ingenting säjs om orsakerna till uppkomst av överflöd och handel under bronsålder och lika oklar förblir skillnaden mellan "bondeekonomi" (neolitikum) och "bondesamhälle" (järnålder).* Nästan alla budskap slutar där montern slutar. Förbindelsen bakåt i tiden existerar inte, tråden framåt förväntas besökaren hitta själv, och nystanet består här av ett stort antal lösa trådbitar.

I stället hålls utställningen samman av arkeologisk terminologi. De flesta budskapen är en enkel överföring av materialkategorier till faktainformation. Föremålsexponeringen har skett i en strängt terminologisk kontext, inom vilken artefakterna förväntas transportera sitt eget budskap. Regissörerna bakom utställningen har låtit kulisserna bestämma över framställningens innehåll — i stället för kulturhistoria har det således blivit artefakthistoria. I skepnad av trattbägare och gropkeramik är denna artefakthistoria inte mindre spekulativ än vilket som helst uttalande om de s. k. osynliga fenomenen.

Utställaren tillskriver sin publik ett självklart intresse för terminologisk information. Förutsatt att detta intresse är så utpräglat, blir det bättre tillgodosett i den populärarkeologiska handboken. Effekten på besökaren i denna utställning torde snarare bli en vördnadsfull respekt inför arkeologin som vetenskap än insikt i kulturhistoriska processer. För visserligen har det tagits "hänsyn till människornas näringar och graden av specialisering" (ur utställningstexten), men samhällen förblir diffusa och människan anonym. Kvinnor och barn får man leta efter.

Till formen erbjuder utställningen knappast några överraskningar. Glasmontern, som dominerar, fördjupar distansen till besökaren. Det har inte heller gjorts några försök att med förmella grepp framhäva ett speciellt innehåll eller att urskilja primärinformation från kompletterande upplysningar. Här gäller det att välja allt eller inget. På en del ställen är formlösningen misslyckad. Intressanta frågeställningar om utseende, boende och samlevnad under stenålder har utställaren lyckats

abstrahera till uttryckslöshet. Kan man tänka sig något mera olämpligt än att beskriva människans utseende med myndighets- och mediaspråkets streckgubbar? Möjligen är detta en ögonfröjd för Statistiska centralbyrån — bra utställningsspråk är det inte.

Behållningen av basutställningen är utvidgad materialkunskap om man råkar ha ett gott minne (utställningen har grovt räknat ett hundratal informationsenheter). Därutöver förmedlar den tyvärr inga långvariga intryck. Upplevelsen bygger på noggranna — i och för sig skickligt gjorda — rekonstruktioner, t. ex. järnåldershuset. Denna typ av leva-sig-in-i-upplevelse är för formen vad den terminologiska informationen är för innehållet, nämligen ensidig. En stor utställning som denna skulle behöva skapa alternativa intryck, provokationer, utmaningar, överraskningar och ibland ställa frågor. Men detta skulle också betyda att utställaren till stor del övergav de terminologiska namn-plats-tid-budskapen till förmån för impressioner, skapade med konstnärliga och andra orginella medel.

Statens historiska museum:

*1 000 år i Sverige, från Asar till Vasar
— ett dekorativt formspel*

Titeln är både pretentiös och missvisande. Det handlar varken om gudar eller människor i denna utställning. Temat presenteras under glas och utgörs i huvudsak av ädla metaller i ett estetiserande formspel. Utställningen upplevs som övervägande dekorativ och har alla förutsättningar att skapa en renässans för kungliga skattkammare.

Den röda tråden är fynd och fyndplatser från vendel- och vikingatid fram till Vasatid. Artefakterna är en homogen grupp föremål vare sig det handlar om ädla smycken eller vapen. Här har utställaren inte ens gjort sig besvär att sätta in föremålen i ett vidare ekonomiskt sammanhang. Resultatet är en total avsaknad av mänsklighet (gudomlighet för den delen också) — för Asar och Vasar uppenbarar sig aldrig. Bäst dokumenteras detta av den likgiltighet med vilken man behandlar vapen och krigsutrustning i framställningen. Texten är antingen klinisk ren, fri från all social värdering, eller så är den otill-

börligt värderande och framhäver starkt subjektivt färgade formelement. Nog är detta en aning groteskt. Man kan lätt föreställa sig museibesökaren från år 3000 framför en sådan monter, fördjupad i studiet av en "praktfull missil".

Stockholms stadsmuseum:

Fortid — människan träder fram

Basutställningen över Stockholms förhistoria rymms på ett fåtal kvadratmeter. Den är kronologiskt uppbyggd. Mot förväntan börjar rundvandringen i järnålder, sedan förflyttar man sig bakåt i historien längs den välkända tidsaxeln järnålder, bronsålder, stenålder. Besökaren kan också göra tvärtom, utställningen fungerar bra åt båda håll.

Det bestående intrycket är det av en alltigenom vänlig, kanske för vänlig utveckling. Men på något sätt har utställaren lyckats undvika den vulgärevolutionistiska utvecklingsbilden som så lätt uppstår vid en stenbrons-järn-tolkning.

Det finns en hel del anmärkningsvärt om form och innehåll i denna utställning — en antydning till poesi och konstnärlighet och försök att lyfta fram människan ur den anonyma artefaktmängden. Kanske hänger detta ihop med den välgörande sparsamheten i artefakturvalet (här finns det små montrar med ett enda föremål), alldeles säkert beror det på att man bemödat sig om en social infallsvinkel till många frågeställningar. De tre verserna ur

Eddadikten om jarlen, bonden och trälen är socialt distinkta som poetiska budskap. I förbindelse med järnåldersgården förmedlar de något av en levande föreställning om den tidens människor. Gårdsrekonstruktionen är abstraherad och ställer inga krav på fullständig inlevelse. Besökarens fantasi skall här komplettera vad utställaren har utelämnat.

Utställningens styrka ligger i den lyckade kombinationen av informativ och suggestiv framställning. Det är också roligt att det finns något av en dramatisk höjdpunkt, de gamla gudarna Freja och Tor, skulpterade av konstnären Karl-Olof Björk. Här i det svartmålade valvrummet har man lyckats förmedla något som hör till det roligaste en utställning kan erbjuda sina besökare, känslan att befinna sig mitt inne i en tredimensionell (o)verklighet.

Efter att ha tagit sig igenom riks- och regionalhistoria i tre olika Stockholmsversioner undrar man:

— Är vår förhistoria så okomplicerad och konfliktfri som den presenteras här?

— Kommer ordet spekulation att förbli ett fullt ord i utställningssammanhang?

— Har den arkeologiska utställningen en chans att bli ihågkommen som en bra roman?

Men detta är som sagt bara en undran.

Gundula Adolfsson

Stampgatan 60A

S-411 01 Göteborg